

KODÁLY ZOLTÁN KÉT TANULMÁNYA ÉS DR. ERDŐSI-BODA KATINKA REFLEXIÓI

I.

KODÁLY ZOLTÁN¹ NAGYSZALONTA NÉPDALKINCSE²

Kodály több ízben járt Nagyszalontán, ahol hihetetlenül összetett és sokrétű hagyományra bukkant. Itt főként kiveszőfélben lévő rubato dallamok megörökítésére törekszik, amiket már csak az öregek ismernek: balladák, dalok, amelyeket Arany János is ismert.

Szalontai mozaikok a 20. sz. elejéről: látkép és az Arany János Múzeum belseje. Az „N” betűn Arany-festmény függ.³

LEGKÖZELEBB két kiadvány kerül ki a sajtó alól, melyek Nagyszalonta népdalkincséről igyekeznek képet adni. A Kisfaludy Társaság népköltési gyűjteményében közrebocsátja hű kiadásban Arany János hangjegyes kéziratát, [csak 1952-ben jelenhetett meg (Akadémiai Kiadó)], melyet 1874-ben írt össze gyermekkori emlékeiből, Bartalus kérésére, aki ezt nagyrészt fel is dolgozta hétkötetes gyűjteményében. Egy másik kötete a mai Szalonta népköltészetét mutatja be. Ennek szövegeit a Folklóre-Fellows ottani gyűjtő-szövetsége, dallamait alulírott gyűjtötte össze.

Egyik gyűjtemény sem tarthat számot teljességre. 1830 táján is többen dalolhattak Szalontán az Arany összeírta 150 dallamnál. Ha pedig mindent fel akartunk és tudtunk

¹ A szöveg és jegyzetek forrása: Kodály Zoltán: Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok II. Sajtó alá rendezte és bibliográfia jegyzetekkel ellátta: Bónis Ferenc. (Zeneműkiadó Vállalat Budapest, 1974) Az illusztrációk a parlandóbeli közreadáshoz kerültek a szövegbe.

² Napkelet - 1. köt. (1923.) 1. sz.

³ A Kecskeméti Katona József Könyvtár Zenei gyűjtemény virtuális kiállítása Steiner Józsefné (Nagyatád) képeslapgyűjteményéből, Kodály Zoltán születésének 130. évfordulójára (2012)

volna jegyezni, ami ott 1916 táján élt, 450 helyett ezerszám írhattuk volna össze, igaz, hogy nagyobb részt országszerte ismert dallamok változatait.

Mert ahhoz a daláradathoz foghatót, amely a XIX. században Magyarországot előntötte, csak a XV–XVI. század francia és német népies daltermésében találunk. A két korszak zeneélete sok hasonlóságot mutat. Uralkodó műfaj a szöveges dal. Dalok százai, ezrei kelnek szárnyra, mindenki ismeri, énekli őket. Velők az egyén nem úgy áll szemben, mint ma az irodalommal; magáénak tekinti, életébe olvasztja, a maga érzése kifejezésére használja naponta. Ezért a szerző személye senkit sem érdekel, nevét többnyire nem is tudják, ha tudták is, nem tartják számon, elfelejtik. A dal eleven énekben él; nem olvasással, hanem élőszóval terjed, szájról-szájra. Ugyan rengeteg a nyomtatott gyűjtemény a XVI. században és számtalan a nyomtatásban megjelent dal nálunk. Amazok akkori kiváló mesterek többszólamú művészi feldolgozásai, emezek ugyan kevésbé művészi, de hangszerre való átírások: mind a kettő csak a zeneértőkre számíthatott, a nagy tömeg egyiket sem vásárolta. Nem volt rá szükség: minden épkézláb ember egy élő dalgyűjtemény. Aki nem bízik emlékezetében, leírja magának a szöveget. A dallamot úgyis tudja. Lám, Arany János, bár kottaismerő volt, tán sohasem írta volna le az emlékezetében amúgy is élő melódiákat, ha erre Bartalus meg nem kéri. Inkább a hangszerhez értők írogatnak le kottát. Vidéki zongoráinkon sok kéziratos régi kottáskönyv akad, többnyire nyomtatásban megjelent dalátíratok másolatai. A kotta drága volt, az idő olcsó: könnyebb volt a kölcsönkért kottát lemásolni, mint megvenni.

A szerzők minden törekvése – ha volt – hogy *ők* éljenek műveikben, hiábavalónak bizonyult. A dalok, elszakadva szerzőiktől, élték a maguk külön életét. (Jellemző következménye ennek a század vége felé egyre szaporodó sok nótaper.)

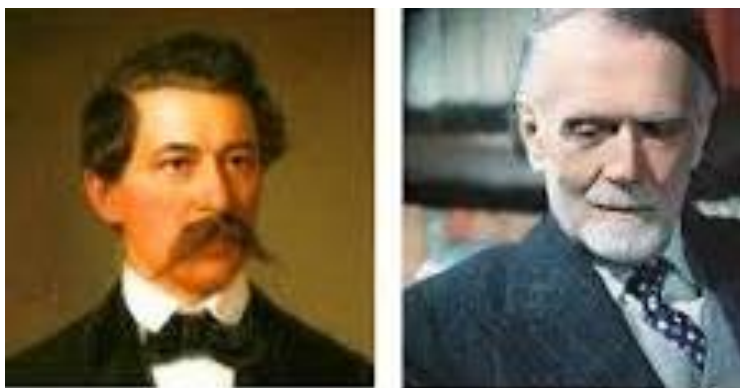
Arany kéziratában odajegyzi a szerzők nevét, ahol tudja. Egyik dallamnál nem említ szerzőt, pedig azt Simonffy éppen az ő versére szerezte.

Kodály Nagyszalontán gyűjtött dala, 1916-ban: Serkenj fel kegyes nép.
Tavaszy Noémi linómetszete.

Sok, a XIX. században keletkezett magyar dalnak szerzőjét valószínűleg sohasem fogjuk ismerni. Még kevésbé remélhetjük ezt a szorosabb értelemben vett népdalokról, amelyek eredetét zenei sajátságaik tanúsága szerint sokkal régebbre kell tennünk. Dalkincsünknek ez az ősrétege a XIX. század nagy dalforgalmába csak kis részben került bele. Egynéhányat az első népszínművek vetettek felszínre. De csakhamar elnyomta őket a fellendült új termelés és a századközép sallangos ízlését nem elégítette ki ódon egyszerűségük. Így viasszorultak oda, ahonnét kiemelni próbálták őket, s ahol szerencsére a század végéig, néhol máig, életben maradtak: a régiesebb civilizációtól kevésbé érintett falusi parasztság közé.

Ezt a legrégibb dalréteget akár a tudós, akár a művész szemével tekintjük, sokkalta értékesebbnek kell tartanunk a XIX. századbeli, névszerint ismert, vagy nem ismert szerzők termelésénél. Tudós szempontból: mert bennök kell látnunk a régi magyarság dallamvilágát; egyes darabjai százados régiség jeleit viselik. A magyar lélek egy régibb állapotába világítanak bele. Művész szempontból: mert, ha nem oly tarkák és tagozottak is, mint az újabbkori dalok, monumentálisabbak, stílusban tisztábbak és a nyugati zene hatásaitól érintetlenebbek. A maguk nemében abszolút tökéletesek, míg az újabbakban sok a dilettantizmus. Végül egészségesebb a lelki alapjuk is: egy régi, hatalmasabb, egységes magyar életet visszhangoznak. A XIX. századi nóták hangjai mellett nem egy darab ősi föld szaladt ki a daloló lába alól, s később mindinkább túlnyomó bennük valami energiátlan bánatos szentimentalizmus, vagy a minden mindegy hangulata.

Arany János és Kodály Zoltán

Arany kéziratában aligha lesz az 1850-es éveknél újabb keletű dal. De a régi rétegből is kevés van benne. Viszont az 1916 körüli gyűjtő munka alig talált életben egynéhány darabját Arany gyűjteményének.

Mi lehet ennek a magyarázata?

Egyik az, hogy az a 150 dal, amelyet Arany emlékezetében megőrzött, aligha mind szalontai. Sok lehet közte, amit nem otthon, hanem diákkorában vagy később hallott.

Azonkívül nem mind magyar lejtésű. Ő maga is különválaszt „Társas dalok” címen 38, daltörténeti szempontból rendkívül érdekes darabot, abból a fajtából, melynek a „tamburás öregúr” szerint „szövege czikornyás, dallama német”. A 103 „népdal és rokon” közt van magyar ízü műdal elég, egyik-másikra írt megjegyzéseit – „ez sem népies, hanem diákos”; „népdal mesterkélt szöveggel”; „színpadi töredék lehet” – még akárhány máshoz is oda lehetne tenni.

Másik az, hogy Arany nem folklorista szempontból szerkesztette gyűjteményét, hanem összeírta, amit ifjúkori környezetében hallott. Az a környezet pedig ízlésben, műveltségben már fölötte állott annak a néprétegnek, mely balladák és egyívású társaik őrzője és naiv élvezője.

Alig van finomabb fokmérője valaki, vagy egy közösség állásának a civilizáció létráján, mint a dalismerete. Arany kézírata, illetve a balladák hiánya benne azt bizonyítja, hogy az ő gyermekkori környezete már nem találta kedvét a „Királyfi”, vagy a „Bátori Kalára” őснаив daltípusaiban, melyek az ottani egyszerű nép közt máig élnek. A „szalontai hajdú” nemesi öntudata nem talált utat az alsóbb népréteg elzárt szellemi életéhez. Nem lehetett sok érintkezése a pásztorok szinte kasztszerűen elkülönült osztályával sem: a ma is élő őseredeti pásztordalokból alig találunk nála. A „Kádár István históriája” ott már 1830 körül koldusénekké degradálódott, míg Erdélyben öreg székely gazdák énekelték még a század végén. A szalontai szegény nép közt ma is divatozó halottsiratás szokását Arany nem említi, bár dallama – csekély változással – ott van nála, Fazekas „Hortobágyi dal” -a felett.

Általában a kézirat a földművelő sorban élő köznemesség dalkészletének jellemző kivonata; mintegy középpütt áll az újabb műdalirodalom és a régi népköltészet közt. Öreg falusi nemesek már 1900 körüi is, ha csak a „Sági bíróné” -t kérte tőlük az ember, azt felelték: „olyanon nem kaptunk”, – ha ismerték is. Ékesebb nóta kellett nekik. De sokfelé tudták a Kölcsey „Szép Lenká” -ját 6/8-os német dallamra.

Az 1830 óta lefolyt két emberöltő nem múlt el nyomtalanul e dalkészlet fölött. Megbővült újabb népies műdalokkal, és kiesett belőle egy csoport régi dal „csuda hangmenettel”, melyet a gyermek Arany még hallhatott. Kiestek a Rákóczi-dalok és a velők egy törzsből valók.

Az alsóbb, magára utalt népréteg dalkészlete lassabban változik, mint a civilizáltabb rétegé. Amint anyagi szükségleteiben a legújabb időkig elvolt a gyáripár nélkül úgy művészeti igényei kielégítésére is tellett az ősi hagyományból. Alig vett át valamit felülről.

Így érthetjük meg, miért oly kevés a találkozáspont a két gyűjtemény között, és hogy miért mutatkozik a szalontai dalkincs régiesebbnek az újabb – folklorista elvek szerint készült – gyűjteményben, mint az Arany-kéziratban.

DR. ERDŐSI-BODA KATINKA⁴
KODÁLY ZOLTÁN: NAGYSZALONTA NÉPDALKINCSE
Értékelés, elemzés

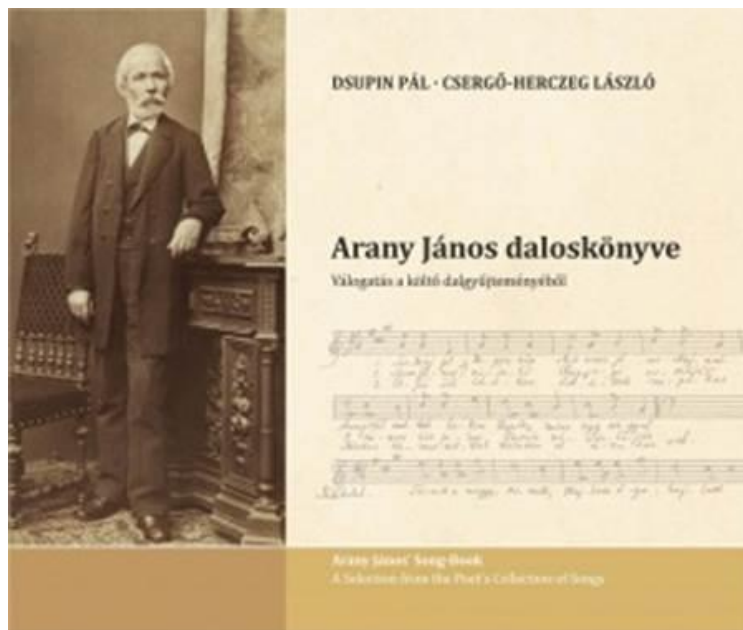

Most, hogy a Napkelet című folyóirat születésének 100. évfordulójára emlékezünk, javaslom, hogy a délelőtti elhangzott értékes irodalom-és esztétörténeti szakmai előadások, megközelítések mellett egy kicsit lapozzuk fel magát a folyóiratot, mégpedig egy zenész (zenei érdeklődésű) ember szemével. Merthogy kevesen tudják, hogy a Napkelet hasábjai nemcsak az irodalomnak, hanem az egyes társművészeteknek is teret engedtek, ezzel biztosítva a nyilvánosságot korabeli zenei témájú tanulmányoknak, kutatásoknak is. A folyóiratot szemlélve ezen alkalomra két zenei írást is hoztam, mindkettőt Kodály Zoltán tollából; az első Nagyszalonta népdalkincse, a második A máramarosi oláh népzene címmel jelent meg. Engedjék meg, hogy most ezeket mutassam be, vegyem értékelés alá!

*„És a nemzet, e derék faj,
Dicsőségünk gondos őre,
Multja kincs-aknái felett
Élni fog örök időkre.”*

(Arany J.: A rodostói temető, részlet)
Egy Arany J. lemez [beharangozója](#)

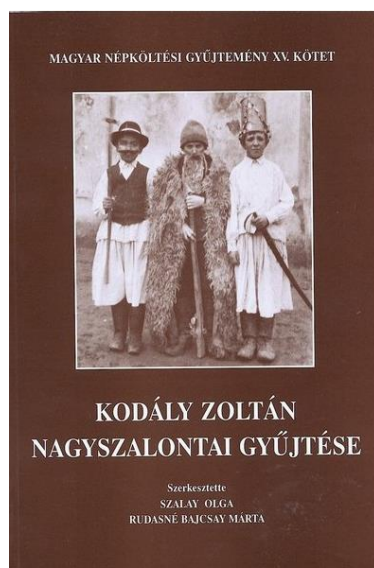
⁴ Dr. Erdősi-Boda Katinka, a Hidegkúti Hírek főszerkesztője, művészetfilozófus

[Dsupin Pál, Csergő-Herczeg László - Arany János daloskönyve](#)

A Nagyszalonta népdalkincséről írt írásának apropója tulajdonképpen két kiadvány megszületéséhez kötődött. **A tanulmány által említett egyik kötet**, nem is volt másé, mint nagy költőóriásunk, Arany János gyűjtése, aki 1817. március 2-án látta meg a napvilágot Nagyszalontán. Arany ezt 1874-ben vetette papírra Bartalus kérésére. (Nagy valószínűséggel Bartalus István népdalgyűjtő beszélt rá erre, mint ahogy arra is, hogy az általa írt dalokat is megismerhesse a nagyközönség.) Ne csodálkozzunk ezen, hiszen nemcsak költő, irodalmár volt, hanem közel állt hozzá a zene is. Emlékszünk ugye balladáira például középiskolai tanulmányainkból, A Walesi bárdokra, Szondi két apródjára, vagy az Ágnes asszonyra, ahogy fehér leplét, véres leplét a patakban mossá... Ezeknél a ballada zenei sajátosságai jócskán tetten érhetők. Ebből is láthatjuk, hogy Arany folyamatosan két diszciplína, zene és irodalom határán „egyensúlyozott”.

A tanulmány által említett második kötet zenei anyagát pedig maga Kodály gyűjtötte szintén Nagyszalontáról – Arany szülőfalujából - 1916 táján. Ez cseppet sem véletlen, hiszen feleségének, Gruber Emmának már 1907-ben, berlini tanulmányútja idején így írt egyik levelében: „[...] Arany János (az én doppelgängerem és előrevetett árnyékom, vagy én neki árnyéka – mindegy.)” Szellemi-alkotói rokonságuk alapját a magyar kultúra talaján művelt közös hivatásuk mellett az a bűvös 1882-es év adta, melyben Kodály született, illetve Arany János meghalt. Ennek tudata, s az ebből kialakuló érzés Kodályt egész életén keresztül végig kísérte.

„1916-ban dr. Sebestyén Gyula felkért, hogy a Kisfaludy-társaság tervezett szalontai kötete számára a már összegyűjtött dalszövegekhez szerezzem meg a dallamokat...” – emlékezik Kodály Zoltán legnagyobb népzene gyűjtői vállalkozására, amelyre a Szendrey Zsigmond vezette diákgyűjtők munkájának kiegészítéseként, az Arany-centenárium jegyében került sor az első világháború idején. Ez a kötet a 353 dallam első teljes, kritikai kiadása. A kéziratok, eredeti fényképfelvételek által dokumentált zenei, néprajzi, nyelvi, irodalmi információk Kodály sokéves műhelymunkájába engednek betekintést: a gyűjtés, a hiteles lejegyzés, a népdallal való sokoldalú zenei, szövegi, történeti és összehasonlító munka klasszikus iskolájába. A dallamokat követő 140 dokumentum nagy része is első közlés: a 95 levél és híradás a gyűjtés és az 1924-ben megjelentetett dallamválogatás különös történetét, gazdasági és személyes nehézségeit tárja elénk, a 44 Kodály-jegyzet és -írás pedig a modern néprajz- és népzene kutatás fontos alapelveit és feladatait fogalmazza meg.
(A Balassi Kiadó /2001/ ismertetője)

Ezen körülmények tisztázása után, kanyarodjunk rá Kodály írásának legfőbb gondolataira, amely egyben a két kötet összehasonlítását tartalmazza. Először is, az írásból megtudhatjuk, hogy míg Arany gyűjtése 150, úgy Kodályé 450 dallamot tartalmazott a teljesség igénye nélkül, valamint, hogy a 19. századi Magyarországon a szöveges dal műfaja olyan virágkorát élte, amelynek során „dalok százai, ezrei kelnek szárnyra, mindenki ismeri, énekli őket. Velők az egyén nem úgy áll szemben, mint ma az irodalommal; magáénak tekinti, életébe olvasztja, a maga érzése kifejezésére használja naponta. Ezért a szerző személye senkit sem érdekel, nevét többnyire nem is tudják, ha tudták is, nem tartják számon, elfelejtik. A dal eleven énekben él; nem olvasással, hanem élőszóval terjed, szájról-szájra.” Érdekes világ lehetett. Elgondolkodtató ez számunkra a XXI. században élőknek. Annak ellenére, hogy már régen felfedezték a könyvnyomtatást, az információ, a kommunikáció hordozója akkoriban nagyrészt az élő szó volt, s mint ahogyan az a szövegből kiderül, az élő szó kultúrája teremtette meg azt az érzelmi azonosulást, amellyel az emberek megértettek egymást és önmagukat, vagyis otthon érezték magukat a világban. Aztán a XX. században jött a betűkultúra dominanciája, amikor mindent leírtak, lejegyezték,

kinyomtattak. A televízió, az internet megjelenésével a kép, mozgóképpé lett a domináns, integrálva maga alá az írást és a hangot. Ezek után fel tehetjük a kérdést, mi változott azóta? Láthatjuk, hogy már Kodály idejében az egyén szemben állt az irodalommal, hogy napjainkról ne is beszéljünk. Azt gondolom, hogy a személyesség megtapasztalása. A 19. században a személyes szó, egymás megismerését is jelentette, súlya volt az adott szónak, az érzelmek kibeszélése pedig az alulról szerveződött népi kultúra terjedését bátorította. A XX. században a diktatúrák és háborúk évszázadában az egyébként nagyon értékes betűkultúra részben elszigetelődést, az egyének közötti izolációt hozta. Jó lett volna társadalmi szinten a leírtakat családban, közösségekben átbeszélni, megvitatni, de sajnos erre nem volt lehetőség, sőt idővel a diktatúrák felülről irányított kommunikációja ebben nem is volt érdekelt. Kialakult a fősodor, aki nem értett ezzel egyet, az kiszorítottak érezhette magát. S manapság? Folytatódott mindaz, ami elkezdődött, újabb zöld internacionálé, virtuális technokrata vezénnyel. De hogy milyen is volt az a romantikus 19. század? Kodály szerint „*minden épkézláb ember egy élő dalgyűjtemény.*” volt akkor, s csak a hangszeresek foglalkoztak a kottával. „*A szerzők minden törekvése — ha volt — hogy ők éljenek műveikben, hiábavalónak bizonyult. A dalok, elszakadva szerzőiktől, élték a maguk külön életét.*” Így nemcsak a népdaloknak, hanem rengeteg műdalnak sem tudjuk a szerzőjét. A népzene kutató viszont azt is hangsúlyozza, hogy dalkincsünknek ősrétege csak kis mértékben épült be az akkori köztudatba. „*Elnyomta őket a fellendült új termelés és a századközép sallangos ízlését nem elégítette ki ódon egyszerűségük.*” Így azokat csak a falusi parasztság őrizte meg tisztán, ettől értékesebbek, mint a 19. századbeliek.

Id. Erdős Ferenc 84 éves pásztor, a legöregebb adatközlő nagyszalontai énekes
(Kodály Zoltán felvétele)

„A magyar lélek egy régibb állapotába világítanak bele. Művész szempontból: mert ha nem oly tarkák és tagozottak is, mint az újabbkori dalok, monumentálisabbak, stílusban tisztábbak és a nyugati zene hatásaitói érintetlenebbek. A maguk nemében abszolút tökéletesek, míg az újabbakban sok a dilettantizmus. Végül egészségesebb a lelki alapjuk is: egy régi, hatalmasabb, egységes magyar életet visszhangoznak. A XIX. századi nóták hangjai mellett nem egy darab ősi föld szaladt ki a daloló lába alól, s később mindinkább túlnyomó bennük valami energiátlan bánatos szentimentalizmus, vagy a minden mindegy hangulata.” Mi ez, ha nem kökemény nemzetkarakterológia? Volt egy nemzet évszázadokon keresztül, amely a Kárpát-medencébe bevonulva büszke, egységes nagy nép volt. Aztán jött a török, az osztrák s az egység szétzilálásával valami a magyarban is megtört...

Bár mint ahogy azt láthattuk Kodály mindig tekintélyként tekintett Aranyra, mégis Arany gyűjteményét próbálja a maga helyén kezelni, erősebben fogalmazva bemutatja hátulütőit. Leírja, hogy nem mindegyikük nagyszalontai, sok köztük olyan, amit Arany diákkorában hallott, kevés az ősi rétegből származó, sok a német dallamú, vagy a magyaros műdal. Azt is hozzáteszi, hogy nem folklorista szempont vezérelte, s nem effektíve a népréteg elbeszéléseiből merített. „Arany kézírata, illetve a balladák hiánya benne azt bizonyítja, hogy az ő gyermekkori környezete már nem találta kedvét a „Királyfi”, vagy a „Bátori Kalára” őснаiv daltípusaiban, melyek az ottani egyszerű nép közt máig élnek. A „szalontai hajdú” nemesi öntudata nem talált utat az alsóbb népréteg elzárt szellemi életéhez.” A XX. században még fellelt, őseredeti pásztordalokból Arany nem szemezgetett. Helyette köznemesség dalaiból válogatott. Kodály viszont alsóbb népréteg zenéjét kutatta. Ezért zárja konklúzióját ekképpen;

„Így érthetjük meg, miért oly kevés a találkozópon t a két gyűjtemény között és hogy miért mutatkozik a szalontai dalkincs régiesebbnek az újabb — folklorista elvek szerint készült — gyűjteményből, mint az Aranykéziratból.” Csak melle sleg jegyzem meg, hogy mindez igaz, ugyanakkor feltűnő, hogy Kodály a nemesség társadalmi rétegét egyoldalúan bemutatva, a pozitívumokat kihagyva erősen negatív színben tünteti fel. De hát saját gyökerei, s társadalmi szerepvállalása a Tanácsköztársaság idején némi magyarázatot ad erre is. Mindez természetesen népéért, hazájáért, a magyar zenekultúráért tett szolgálatából semmit sem von le értékéből. Hiszen a világhírű Kodály-módszer és filozófia ma is példa számunkra.

MR Gyermekkkórus: Kodály Zoltán: Nagyszalontai köszöntő (1:09)

MR Gyermekkkórus a Magyar Rádió 6. stúdiójában Thész Gabriella vezényletével

II.

KODÁLY ZOLTÁN A MÁRAMAROSI ROMÁN NÉPZENE⁵

(Bartók: Volksmusik der Rumänen von Maramureș” c. könyvének ismertetése.)
Először (A máramarosi oláh népzene címen): Napkelet, 1923. I. évf. 657-659. I.

BARTÓK BÉLA egy sokoldalú gyakorlati zenészpálya pihenő óráiban arra is ráért, hogy előbb a magyar, majd a szlovák, román, sőt arab népzene számtalan adalékát összegyűjtse. Művészi és tudományos szempontból egyaránt kincset érő gyűjtemények ezek. A túlrejt, fáradt európai zene már jó ideje nyújtogatja kezét az exotikum, a primitív szépség megújító itala felé. Tőlünk is merített eleget. A „magyar zene” (néha a cigánnyal egynek veszik) régóta szívesen látott vendég náluk.⁶ Tulajdonképp itthon is csak vendég, legalább az igazi. Bejött néha a faluból, meg-megbámultuk cifra szűrét, s megint visszaeresztettük. Nem ismerjük. Annál messzebb vagyunk attól, hogy az egész magyar életet átható erő legyen.

Pedig nekünk a magunk népzeneje sokkal többet jelent, mint a nyugati művelt nagy népeknek a maguké. Azoknak százados zenekultúrájuk van, világgraszoló mestereik éltek és alkottak már a mohácsi vész idején, és azelőtt. Nekünk az élő néphagyomány egész, zenei örökségünk. Írott emlékünkhöz alig van, s ami van, művészi szempontból jelentéktelen. De még arra sem elég, hogy zenei múltunkról világos képet adjon: azt is a néphagyományból kell rekonstruálnunk.

Ezért van ráknézve kivételes tudományos jelentősége is a zenei néphagyománynak. Ezért égető szükség, hogy mennél bővebben, alaposabban megismerjük. Önként értetődik, hogy a magyar zene meghatározásához ismernünk kell

⁵ A szöveg és jegyzetek forrása: Kodály Zoltán: Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok II. Sajtó alá rendezte és bibliográfia jegyzetekkel ellátta: Bónis Ferenc. (Zeneműkiadó Vállalat Budapest, 1974) Az illusztrációk a parlandóbeli közreadáshoz kerültek a szövegbe.

⁶ L. Prahács Margit: Magyar témák a külföldi zenében. Budapest 1943.

a szomszéd népekét is. Amint a magyar nyelv etimológiai szótára is lehetetlenség az érintkező népek nyelvének ismerete nélkül. Ezért szükség volna, elsősorban magyar érdekből, a körülöttünk és köztünk lakó népek zenéjének teljesebb gyűjteményeire. Közülük csak a cseheknél, lengyeleknél, ruténeknél találunk használható műveket, a szlovákoknál és délszlávoknál némi kezdetét. A többiek még mögöttünk is elmaradtak. Ez a feladat tehát szintén a magyarságra hárult, már csak azért is, mert e népek fiai közt arravaló vállalkozó nem akadt, zenekultúrájuk fokán nem akadhatott. A leküzdhetetlen nehézségek meg a háború sok jószándékot megghiúsítottak. Mégis különösen a magyarországi az erdélyi román népzene megismerésének máig egyetlen forrása Bartók mintegy negyedfélezer darabból álló kéziratos gyűjteménye.⁷

De nemcsak Magyarország, hanem az egész világ tudományos érdeklődésére számíthat minden magyar és magyarországi népzene-gyűjtemény. Az előbb említett művészi érdeklődést az exotikum iránt ugyanis nyomon követte a tudományos rendszerezés óhajta, s egy új tudományág kezdett kialakulni: az összehasonlító zenetudomány. Céljai, módszerei sok tekintetben hasonlóak az összehasonlító nyelvtudományéihoz. Első lépéseit megnehezítette a megbízható pontosságú gyűjtemények hiánya. A legrégebbi népzenei kiadványok, leginkább műkedvelő kezek munkái, nem riadtak vissza a talált dallamok megváltoztatásától. Csak később alakult ki a mai szigorú felfogás, melynek első követelménye az anyagnak okmányyszerű hűséggel való lerögzítése, az eredeti előadásmód minden sajátosságának feltüntetése.

Bartók fonográf segítségével dolgozik

A részletfinomságok pontos megfigyelésére nagy segítség a fonográf. De a gépnek akkor veszi hasznát igazán a gyűjtő, ha egyben kitűnő hallású zenész is, aki a dallamokat még a helyszínén leírja és a fonográffelvétel gyakori hibáit számbaveszi.

Ilyen módszerrel készült Bartók előttünk fekvő újabb kötete is, egyik díszjele a Carl Stumpf és E. M. v. Hornbostel szerkesztésében megindult új vállalatnak (Sammelbände

⁷ Azóta a románok is megelőzték, nagyarányú népzenei gramofonfelvételeikkel. Lejegyzéseiket azonban még nem közzétették.

für vergleichende Musikwissenschaft). Bizonyos: nagyban emelné a magyar tudományos élet hitelét és tekintélyét, ha ez a kötet itthon láthatott volna világot. Sajnálatosképpen, eddig sem a nemzeti, sem az általános tudományos szempont nem bizonyult elég erősnek arra, hogy valamely magyar fórum hathatós érdeklődését a népzene gyűjtése iránt fölkeltse, és a gyűjtött anyag kiadását elindítsa.⁸

Néhány, külföldön nyílt alkalom lehetővé tette Bartók számára, hogy gyűjtéseinek legalább némely részletét kiemelje a kéziratban porladozás bizonytalan sorsából.⁹

Eltekintve attól, hogy ily aprólékos pontossággal leírt dallamok még nem igen jelentek meg, az új kötet formája is újság az európai irodalomban. Hasonló kísérleteket eddig csak a finneknél találunk, az Ilmari Krohn szerkesztette „Suomen Kansan sävelmiä” köteteiben. A dallamok bizonyos, szerkezetükön alapuló szótárszerű rendben sorakoznak, úgyhogy könnyen feltalálhatók. Ezenkívül különféle szempontokból szerkesztett táblázatok világítják keresztül-kasul a kötet zenei anyagát, úgyhogy a szakember gyorsan megtalálja benne, amit keres.

Bartók népdalgyűjtőúton Erdélyben (1907)
(Kováts István felvétele, Gyergyószentmiklós)

Innen „*olyan tömeg ötfokú dallammal tért vissza, hogy a magam egyidejű északi leletivel egybevetve egyszeriben világos lett ennek az eddig észre sem vett hangsornak alapvető fontossága.*”
(Kodály: A folklorista Bartók)

⁸ Az a 150 dallamból álló erdélyi gyűjtemény, mely a „Népies irodalmi társaság” kiadásában Bartók és e sorok írójának szerkesztésében legközelebb megjelenik, az eddig gyűjtött magyar anyagnak mintegy huszadrésze, nem számítva a változatokat. (Megjelent 1924-ben, a Rózsavölgyi és Társa kiadásában. Címe: „Erdélyi magyarság. Népdalok”.)

⁹ 371 bihari román dallamot a bukaresti akadémia vett fel kiadványai közé 1911-ben. Megjelent 1913-ban. Címe: Cântece populare românești din comitatul Bihor. Az Oxford University Press legközelebb kiadja angol nyelven egy ismertető tanulmányát a magyar népzeneről mindegy 300 magyar dallammal. [Megjelent 1931-ben, „Hungarian Folk Music” címen.] Németül: Das ungarische Volkslied”, Berlin 1925, Walter de Gruyter kiadása.

Nem bocsátkozom annak részleteibe, hogy mit nyújt a gyűjtemény a szaktudósnak. De a laikust is érdekelhetik a következők.

Megtudjuk, hogy az északi románság zenében annyira különbözik a délitől, mintha nem is egy nép volna. Dallamban meglehetősen szegény: némely ugocsai faluban jóformán csak *egyetlen* dallamot tudnak. Eredeti, sajátjának tekinthető zeneanyagban a máramarosi nép sem gazdag. A gyűjtemény 135 szöveges dallama közül vagy 40 olyan. A többi átvétel, a rutén és más szláv népektől és főleg a magyarságtól.

Átvettek egész dallamokat, asszimilálva, bevonva a maguk ének módjának sajátjaival. Egyes magyar ritmikus sajátosságok is behatoltak különben eredeti dalaikba, valami különös magyaros jelleget kölcsönözve nekik. Ritkaság, hogy szöveget is átvettek, mert náluk, mint a románságnál általában, semmi kapcsolat a szöveg és dallam közt, bármely szöveg társulhat bármely dallammal. Ha versmértéke nem egyezik, a hiányzó szótagokat kipótolja az énekes, értelem nélküli töltelékszótagokkal. Megkönnyíti ezt, hogy a román népköltészet nem ismer strófaszervezetet. Az újabb magyar népdal hatása minden másnyelvű magyarországi népre a legfeltűnőbb megfigyelése a dalaikkal foglalkozónak. Az itt lakó népek fiatalabb nemzedéke önként, a legkisebb hivatalos kényszer nélkül kezdte átvenni a vele egykorú magyar nemzedék dallamait és kezdte felejtetni a maga régi dalkincsét, csakúgy, mint a magyar fiatalság elhagyta a régi magyar zenestílust.

Gazdag a hangszeres táncdarabok gyűjteménye, melyet jobbra cigányoktól szerzett a gyűjtő. A kelet-magyarországi falusi cigányt egy világ választja el a nyugatitól, vagy éppen a frakkos fővárositól. A zene gyakran csak mellékfoglalkozása a vályogvetés vagy kovácsmesterség mellett. Sőt odaát Bukovinában egész cigány falvak élnek, s a szántás-vetést is maguk végzik. Ott még énekelnek is a hegedű mellett, mint Gvadányi cigánya a „Pöstyéni feredés” -ben. Ezek a cigányok mintegy gyűjtőmedencéi a legkülönbözőbb eredetű tánczenének. Bukovinában mást-mást húznak magyarnak, németnek, románnak, ruténnek. Természetes, hogy sokat összekevernek. Készletükön eligazodni alig lehet bukovinai, moldvai és még keletibb telepek felkutatása nélkül. Bizonyos, hogy sok régít őriznek. S itt nem sokat jelent, ha utalok e könyv egyes táncainak a Kájoni-kódexbeliekkel való rokonságára. (185. sz. vö. Irodalomtörténeti Közlemények, 1909. 393. lap, 19. sz.; 182. a-b.: vö. ugyanott 388. lap, 13. sz.). Mert 1650 tájánál jóval régibb korba mutat vissza e táncdarabok némelyike.

Mi ezekben a tánczenékben a magyar, mi a román, cigány: annak elbírálására a még összegyűjtendő anyag ismerete nélkül senki sem vállalkozhatik. A tudatlanság boldog bizonyosságainak kora ezen a téren is lejárt. Most az adatgyűjtés és összehasonlítás kora következik. Csak azután kerülhet sor a végleges eredmények leszűrésére.

Végezetül az előszó egy mondatához fűznék egy megjegyzést. Birlea János, az egyik falu lelkésze elkísérte Bartókot gyűjtőútján, és az út minden fáradoalmát megosztotta vele. Azt jelenti ez, hogy a gyűjtés – hogy úgy mondjam – adminisztratív terhét levette a gyűjtő válláról. Így sikerült a könyv egész nagy anyagát alig két hét alatt összeszedni. Ez az eredmény magyar vidéken elérhetetlen lett volna. Ilyen hathatós segítségre inkább csak másnyelvű területen akadtak a gyűjtők. A magyar vidéki intelligenciában mintha már lehűlt volna a nemzeti lelkesedésnek az a szinte naiv ereje, amely ilyen fokú közmunkálásra ösztönözhetné, s amely pl. a 48-as időkben kétségtelenül megvolt benne. Azonkívül kevésbé érzi testvérének a parasztot, kevésbé érdekli annak külön világa. Tudományos tájékozottsága meg éppen semmi e téren. Egyes, igen tiszteletreméltó kivételekkel, a vidéki középosztály többnyire jóindulatú közönnyel kíséri a gyűjtő fáradozását, aki így ideje nagy részét a gyűjtés előfeltételeinek megteremtésére kénytelen fordítani. Valóban, a régi Magyarországon nehezebb volt magyar dalt gyűjteni, mint bármilyen mást.

(1923)

DR. ERDÖSI-BODA KATINKA¹⁰ ELEMZÉS

Kodály másik, a Napkeletben megjelent írása Bartók Béla 1923-ban megjelent népdalgyűjtéséről szól, melyet a máramarosi oláhoknál végzett. Kodály és Bartók barátsága ismert és köztudott, együtt járták a Kárpát-medence hegyeit és völgyeit fonográfjukkal, hogy a magyarság dalmkincseiből a lehető legtöbbet mentsenek meg az utókor számára. Így Kodály nemhiába tartotta fontosnak, hogy a sajtóhoz (Napkelet) folyamodjon, és recenziója megírásával szellemi harcostársának megjelent kötetére a nyilvánosság figyelmét ráirányítsa.

Szokták mondani, hogy Bartók inkább nemzetközi, Kodály pedig nemzeti irányultságú volt. Nos, hogy ez valóban így van, azzal vitatkozhatunk is meg nem is. De úgy gondolom, hogy Kodály ebben a tanulmányában Bartók tevékenységének mindkét oldalát; magyar, illetve közép-európai, sőt európai vetületét kidomborítja.

Még mielőtt részletes értékelésbe, bemutatásba kezdenénk – hasonlóképpen, ahogyan azt Arany gyűjteményénél is tettük –, kicsit tekintsük át Kodály és Bartók barátságát Dalos Anna írása alapján; miképpen is voltak a kezdet? Hogyan is indult a két ember közötti szimpátia? S hogyan folytatódott minden?

¹⁰ Dr. Erdösi-Boda Katinka, a Hidegkúti Hírek főszerkesztője, művészetfilozófus

A sors fintora, hogy bár Kodály is és Bartók is, szinte ugyanabban az időben, az 1900-as évek legelején a Zeneakadémián Koessler Jánosnál zeneszerzést tanult, mégis 1905-ben Gruber Emma – Kodály későbbi felesége – szalonjában mélyült el ismeretségük. A kezdetben eltérő politikai nézetet felülírta a közös érdeklődés; maga a népzene gyűjtés. Illetve barátságukat közös a későbbi Kodályné is segítette. Ugyanakkor nemcsak a népzene gyűjtést tekintve cserélték ki tapasztalataikat, hanem a zeneszerzés terén is, sőt annyira igyekeztek lépést tartani egymással, hogy például „Első szerzői estjeiken (1910. március 17. és 19.) mindketten *I. vonósnégyesüket* mutatták be, ami jelzi: ők maguk is párhuzamos életművekként kívánták felépíteni *oeuvre-jüket*, ikercsillagként szándékoztak fellépni a magyar zenetörténet egére.” Ahogy Dalos Anna fogalmaz zeneműveik között 1923-ig „számos esztétikai poétikai kapcsolat” fedezhető fel, például mindketten sajátos depresszív hangvétellel válaszoltak az I. Világháború kitörésére, vagy a szerelmes nőalak megjelenése zenéjükben egyaránt megfigyelhető. A háború után azonban a két óriás, mint zeneszerző más-más utat választott, járt be. Bartókra a nemzetközi zenei irányok; schönbergi expresszionizmus, majd a Stravinskyféle neoklasszicizmus erősen hatott, s idővel a modernizmus nagy alakjaként lett ismert itthon és külföldön egyaránt. Eközben Kodály a hagyományokat mindig szem előtt tartva, a hazai közönség zenei nevelésébe kezdett. Sajnos ez közös munkájukat, a népzene gyűjtés ügyét is kikezdte, 1940-ben Bartók emigrált, 1945-ben halt meg New Yorkban. Ugyanakkor halálát követően is rendszeresen emlékezett Kodállal való ifjú barátságára, kritikai hangvétele mellett „– szembenézve a korrallal, amelyben élt, és talán önkritikusan is – barátja fő erényét a tárgyyszerűségben vélte felismerni.” Ez a tárgyyszerűség szövi át Kodály ezen írását is.

A képet Bartók Béla készítette az 1910-es elején Erdélyben.

Azonban térjünk vissza magára az írásra. Említettük, hogy Kodály ebben a tanulmányában „Bartók gyűjtői tevékenységének mindkét oldalát; magyar, illetve közép-európai, sőt európai vetületét is kidomborítja”. Nos, ezt már rögtön írása kezdetén még pedig két lépcsőben megteszi, amikor először is az exponálásban leírja, hogy Bartók a magyar mellett a szomszédos népek, (vagyis Nagymagyarország területén élő kisebbségi népcsoportok) úgymint a tótok, az oláhok népzenejét is gyűjtötte, valamint vonzódott a mesés Közel-Kelet felé is, mert arab dallamokat is kutatott. Majd közvetlen huszárvágással zseniális módon Bartók munkásságát tágabb kontextusba is helyezi, az európai nézőpont beemelésével. Nézzük ez utóbbit is, miként; *„A túlérlett, fáradt európai zene már jóideje nyújtogatja kezét az exotikum, a primitív szépség megújító itala felé. Tőlünk is merített eleget. A „magyar zene” (néha a cigánnyal egynek veszik) régóta szívesen látott vendég náluk. Tulajdonképp itthon is csak vendég, legalább az igazi. Bejött néha a faluból, meg-megbámultuk cifra szűrét, s megint visszaeresztettük.”*

Vagyis egy kicsit Kodály enged a kulisszák mögé látnunk, mellyel megérthetjük, hogy miért működik Európa úgy ahogy. Miért nyit Nyugat-Európa a keleti egzotikum irányába. A válasz egyszerűen hangzik, mert szüksége van rá. Merthogy ez biztosítja megújulását. Ezért építette be Brahms a magyar táncokat nagyszerű műveibe, s ezért születtek sorra olyan értékes műalkotások, melyek a keleti kultúrák varázsát mind magukon hordozzák. Jó evvel tisztában lennünk. Így nem kell szégyenkeznünk. Nem az a feladatunk, hogy hagyjuk elveszni népzenei kincseinket, hanem az, hogy igenis ápoljuk őket. Csak megjegyezzük, hogy azóta a világ ment is előre, meg nem is. A magyar zeneiskolák szolfézsóráin Dobszay László gazdag népdalokat tartalmazó kiadványain és a Kodály-módszeren, a szolmizáción nevelkednek a diákok, az általános iskolákban is énekórákon népdalok szerepelnek. De ha azt nézzük, hogy a hangszeret külön nem tanuló diákokhoz az énekórák ritka óraszámja miatt, s alacsony presztízse miatt korunk fogyasztói-globalizált világában mennyire jutnak el, akkor még rengeteg teendő van a magyar ugaron. Nézzük megint hogyan látta ezt a kérdést, a magyar népzene ügyét 1923-ban Kodály természetesen európai összehasonlításban, kontextusban!

„Pedig nekiünk a magunk népzeneje sokkal többet jelent, mint a nyugati művelt nagy népeknek a maguké. Azoknak százados zenekultúrájuk van, világgraszoló mestereik éltek és alkottak már a mohácsi vész idején, és azelőtt. Nekiünk az élő néphagyomány egész, zenei örökségünk. Írott emléküink alig van, s ami van, művészi szempontból jelentéktelen. De még arra sem elég, hogy zenei múltunkról világos képet adjon: azt is a néphagyományból kell rekonstruálnunk.”

Miért történhetett mindez? Biztos több lehetséges oka van ennek, mi most egyet-kettőt emelünk ki a sok közül. Előzetesen; hiba lenne azt mondani, hogy nekünk minőségünkéből adódóan nem voltak annyira tehetséges embereink, zenészeink, akik nagyot tudtak volna alkotni, csak egypár, az is a romantika korában, mint például Erkel vagy Liszt, különben is Liszt nem volt magyar. A kép ennél árnyaltabb; egy virágzó kultúra, civilizáció kialakulásához, újbóli-és újbóli megtermékenyüléséhez a „birodalmi” stabilitás nélkülözhetetlen. Ezt egy hatalmi centrum (ország, birodalom) vagy béke útján teremti meg, vagy sikeres hódításokkal, vagy legfeljebb olyan kisebb hadakozásokkal, amelyekben a háttérország, a központi mag nem sérül jelentős mértékben, vagyis nem darabolódik fel. A nyugat-európai birodalmak zenéi a reneszánsztól kezdték meg igazán útjukat, de emellett elmondhatjuk, hogy az itt élő népek egymás közti háborúzásai nem jártak a megsemmisítés veszélyével, így a királyi és az arisztokrácia udvarai lehetővé tették nagy mesterek művészeteinek kibontakozását. (Gondoljunk csak Lullyre XIV. Lajosnál, vagy Bachra és a kötheni hercegre, Mozarra és az érseki, illetve királyi udvarokra, Wagnerre és II. Lajos bajor fejedelemre) Ellentétben itt nálunk keleten mi történt? 1526 Mohácsi vész, az ország három részre szakad, és 150 éves török uralom. Küzdöttünk, mint Európa védőbástyája. Mindenféle heroizálás nélkül mondhatjuk, hogy csoda volt, hogy túléltek. A török kiűzése (1699) után pedig még száz évig a Habsburg birodalom alá tartoztunk, birodalmi elképzelések mentén. A nagy löketet a magyarság részére, kultúrájának emancipálódása számára az 1823-tól kezdődő reformkor adta, amikor is a Himnusz születése, a nyelvújítási mozgalmak kiszélesedésével a társzművészetek is, mint például a zeneművészet is lélegzetvételhez jutott. Ezek fényében ahogy Kodály hangsúlyozza, nekünk nagyon meg kellene becsülnünk a paraszti kultúra gyökereiben terjedő népzeneinket, mert „csak” ez jutott nekünk.

Miután Kodály a magyar népzene fontosságát tisztázta, a magyar népzene meghatározását indítványozza, ekképpen: *„Önként értendő, hogy a magyar zene meghatározásához ismernünk kell a szomszéd népeket is. Amint a magyar nyelv etimológiai szótára is lehetetlenség az érintkező népek nyelvének ismerete nélkül. Ezért szükség volna, elsősorban magyar érdekből, a körülöttünk és köztünk lakó népek zenéjének mennél teljesebb gyűjteményeire.”*

Köztudott, s általános hermeneutikai (értelmezéstani) alapszabály, hogy egy fogalom, egy jelenség attól válik egyedivé, hogy kiemelkedik környezetéből, elkülönül környezetétől. Így az adott fogalom definiálásánál a leíró, besoroló jelleg mellett meg kellett tenni a hozzá hasonlókhöz (közelihez) történő összehasonlításokat. Mivel a magyar népzenehez földrajzi értelemben a szomszédos népek vannak legközelebb, így azok hatottak leginkább rá, illetve azokhoz hatolt be leginkább a magyar népzene.

Vagyis a kölcsönhatás fokozott mértékben volt jelen a Kárpát medencében. A kölcsönhatások pedig csak akkor vizsgálhatók, ha egyenként a népek zenéje feltérképezésre kerül az összehasonlító zenetudomány módszerével. Kodály szerint a cseheknél, tótoknál és délszlávoknál voltak kezdeményezések a népzene gyűjtés terén, de a többi népnél szinte alig. „*Ez a feladat tehát szintén a magyarságra hárult, már csak azért is, mert e népek fiai közt arra való vállalkozó nem akadt, zenekultúrájuk fokán nem akadhatott.*” És ez nem sovíniszta megállapítás, hanem tény, már csak azért is, mert a szakember, Kodály mondja. Sőt felettébb becsülendő, hogy másra váró, elvégzendő, fáradságos munkát a magyarságra bízta.

Ami a konkrétumokat illeti: „*Mégis különösen a magyarországi oláh népzene megismerésének máig egyetlen forrása Bartók mintegy negyedfélezer darabból álló kéziratos gyűjteménye. De nemcsak Magyarország, hanem az egész világ tudományos érdeklődésére számíthat minden magyar és magyarországi népzene gyűjtemény.*” Figyeljünk csak oda, megint az említett kettősség! Bartók hazai és nemzetközi szerepvállalása. Később Kodály a népzene kutatás problematikáiba is beavatja olvasót, miszerint a legrégebb kiadványok gyakran megváltoztatták az eredeti talált dallamokat, így igen pontatlanok. Viszont a fonográf nagy segítség a jó fülű zenész-gyűjtőnek, aki a gép torzításait figyelmen kívül hagyja. Megtudhatjuk, hogy „*Ilyen módszerrel készült Bartók előttiünk fekvő újabb kötete is, egyik dísze a Carl Stumpf és E. M. v. Hornbostel szerkesztésében megindult új vállalatnak.*” (Nehezményezi is ezt Kodály, hogy egyetlen magyar fórum nem karolta fel az ügyet. Tipikus példa erre, hogy nem lehet próféta Bartók szeretett hazájában. S ezért Münchenig kellett mennie. Megint figyeljünk, Bartók nemzeti és/kontra nemzetközi irányultságára.

Majd Kodály azt is kiemeli; „*Eltekintve attól, hogy ily aprólékos pontossággal leírt dallamok még nem igen jelentek meg, az új kötet formája is újság az európai irodalomban.*” Újság, azaz Bartók gyűjtése valódi hírértékkel bír, újdonság, mely a sajtó hasábjain megérdemli létjogosultságát, sőt akár követendő példa lehet más, többek között a nyugat-európai országok, népek, életében is. És itt ezen üzenet során érdemes azon elgondolkodnunk, hogy Kodály ezen írása miért nem a Nyugatban, hanem a Napkeletben jelent meg? Merthogy a Napkelet olyan irodalmi fórum szeretett volna lenni, ami a magyarság sajátosságait, értékeit mutatja be a Nyugat számára, ellentétben a Nyugattal, ami a nyugati értékek hazánkba importálásával foglalkozott. A gyűjtemény speciális sorrendben tartalmazza a népdalokat, szerkesztett táblázatok segítségével.

Hogy mi érdekelheti egy laikust a kötet olvasásakor? A teljesség igénye nélkül nézzünk ezekből is néhányat! A gyűjtemény 135 szöveges dallamot tartalmaz. Mivel az északi oláhság dallamban szegény, a dallamok többsége átvétel a ruténektől, szlávoktól és főleg magyaroktól. Ugyanakkor az is érdekes, hogy az oláhságnál gyakran a szöveg és a dallam nem alkot koherens egészet egymással, vagyis nincs sok közük egymáshoz. Az énekesek az értelem nélküli töltelékszótagoktól sem riadtak vissza, ha éppen a dallamhoz kevés volt a szöveg szótagszáma.

Kodály aztán azt a súlyos megállapítást teszi, hogy: „*Mondhatni, azon az úton volt már Magyarország, hogy legalább dallamban egységessé váljon. Az itt lakó népek fiatalabb nemzedéke önként, a legkisebb hivatalos kényszer nélkül kezdte átvenni a vele egykorú magyar nemzedék dallamait és kezdte felejtetni a maga régi dalkincsét, csakúgy, mint a magyar fiatalság elhagyta a régi magyar zenestílust.*” Vagyis hibás az a megközelítés, hogy a magyarság erőszakos úton erőltette volna rá kultúráját a szomszédos népekre, mint ahogyan azt annyiszor belénk verték, ezzel is sugallva, azt, hogy mi bűnösök vagyunk.

Tanulmányának vége felé Kodály a hangszeres táncdarabok gyűjteményére is kitér, melyeket cigányok játszottak. Különösen a bukovinai cigányokat említi, akik a legkülönbözőbb eredetű, legrégibb tánczenéket muzsikálják. Kodály befejezésként azt írja, hogy „*Egyes, igen tiszteletreméltó kivételekkel, a vidéki középosztály többnyire jóindulatú közönnyel kíséri a gyűjtő fáradozását, aki így ideje nagy részét a gyűjtés előfeltételeinek megteremtésére kénytelen fordítani.*” Másnyelvű területeken, mint például itt is a gyűjtőnek, Bartóknak volt segítsége. Azóta eltelt 100 év, hála a jó Istennek, azóta volt fejlődés, mert a vidéki Magyarország igenis ápolja és őrzi a nemzeti lángot